

ΝΙΚΗΤΑΣ ΣΙΝΙΟΣΟΓΛΟΥ

ΑΛΛΟΚΟΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Δοκίμιο για την όριακή έμπειρία τῶν ἰδεῶν



ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΙΧΛΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
----------------	----

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: 1453

Περιπλάνηση / Κυριακὸς Ἀγκωνίτης	21
--	----

*Ἐπίσκεψις λειψάνων * Ἡ συμβατική προσέγγιση * Θύραθεν προσκόνημα * flâneurerie * Suscitare mortuos: Κυριακός, Β. Γιένσεν, Β. Μπένγιαμιν * Γλώσσα καὶ ὄλη*

Οὐτοπία / Πλήθων	63
------------------------	----

*Καλλίπολις καὶ Καλλίπολη * Ἀρχὲς τῆς μεθορίου * Λόγος συμβουλευτικός, λόγος ἑτεροτοπικός * Ἀνταγωνιστικὲς σωτηρίες ἢ Ἀβραὰμ καὶ Ὀδυσσεύς * Ἔθνος * Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης * Ἡ ζωὴ τοῦ λαγοῦ: ἀπόκρυφη ἑλληνικότητα σὲ καιρὸ χριστιανικῆς ὁμολογίας * Μέρη καὶ ὄλον * Τὸ μήνυμα τοῦ Πλήθωνα*

Ἐκτοπισμὸς / Μάρουλλος Ταρχανιώτης	115
--	-----

*Ἀνέστιος * Ἡ αὐτοβιογραφία ὡς ἐπανίδρυση τοῦ ἑαυτοῦ * Haïmatotatïon * Ἐμιγκρέδες * Στὴ σκιά τοῦ Πλήθωνα * Ex adytis * Ἑλληνισμὸς καὶ πεσιμισμὸς. Ἡ διαφορὰ Πλήθωνα καὶ Μάρουλλου * Ὑστερόγραφο*

ΕΝΔΙΑΜΕΣΩΣ

Βλασφημία / Χριστόδουλος Παμπλέκης	161
--	-----

*Βλασφημία! * Ἡ σύγκρουση χριστιανισμοῦ καὶ φιλοσοφίας * Τὸ κρυφὸ βασίλειο τῶν μαυροφόρων * Μιὰ ὄχι τόσο προσωπικὴ ὑπόθεση * Οἱ «νεώτεροι Ἰουλιανοὶ» * Φιλοσοφία καὶ ὀριακότητα*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: 1830

Αίρεση / Θεόφιλος Καΐρης 193

*Τὸ παράδοξο Καΐρη: ὀρθὸς λόγος ἐναντίον κοινῆς λογικῆς
* Τρεῖς ἐκδοχῆς τοῦ κοινοῦ νοῦ στὴν Ἀλληλογραφία: Νεόφυ-
τος Δούκας, Πέτρος Ζάνος, Γεώργιος Λασκαρίδης * Λογικὸ
ἢ εὐλόγο; ἢ καϊρικὴ ἐκδοχὴ τοῦ ὀρθοῦ λόγου * Ρουσσὼ καὶ
Καΐρης: τὸ ἀνεκρίζωτο ὡς ἀνεπικοινωνήτο * Ὁ μαγικὸς καρ-
πὸς τῆς ἀλλοτριότητος*

Ἀλλόκοτο / Παναγιώτης Σοφιανόπουλος 237

*Ἡ θυσία * Τὸ νεοελληνικὸ ἀλλόκοτο * Τὸ διανοητικὸ κεφάλαιο
Κοραῆς * Οὐτοπισμὸς καὶ μετριοπαθῆς παγανισμὸς * Τὸ
οὐτοπικὸ καλειδοσκόπιο * Ἡ ἀναφορὰ τῶν προβάτων (καὶ
ἄλλες ἱστορίες) * Ἐπιστροφή στὸ σωκρατικὸ ἄτοπον: παρατη-
ρήσεις γιὰ τὴν προέλευση καὶ σημασία τοῦ νεοελληνικοῦ ἀλλό-
κοτου*

Ψευδολογία / Κωνσταντῖνος Σιμωνίδης 289

*Στὸ Κυνόσαργες ἢ στὸν Καιάδα; * Σιμωνίδειες γενεαλογίες
* Σιμωνίδης καὶ Βιτγκενστάιν * Ἔθνος καὶ ψεῦδος * Ἐτερω-
νυμία καὶ αὐτοκιβδηλέυση * Πῶς πέθανε ὁ Σιμωνίδης*

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Θέσεις γιὰ τὴν ἀνοικειότητα τῶν ἰδεῶν 335

*Ἐἴ τις ἐπ' ἄκρα ἔλθοι * Ἀλλόκοτο * Ζῶο σχισματικὸ * Πέρα
ἀπὸ τὴν πολιτικῶς ὀρθὴ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας*

ΠΡΩΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ 356

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΔΙΑΘΕΤΟΥΝ έσχατιές όπως κάθε τόπος, συναίσθημα ή μαθηματική καμπύλη. Συναντᾶ κανείς σ' αυτές ανθρώπους άδέσποτους να ζοϋν τις ιδέες τους με τρόπο όλοένα αποκλίνοντα και ιδιαίτερο. Τόσο, ώστε αυτοί μεν άδυνατοϋν να τις μοιραστοϋν με άλλους, όλοι δὲ οί άλλοι να τις κατανοήσουν.

Τό βιβλίό αυτό προέκυψε από την αναγκαστική παραμονή μου σὲ μιᾶ τέτοια νεοελληνική μεθόριο, όπου ένδημοϋν και αναπαράγονται ανοίκειες μορφές διανοητικῆς ζωῆς. Άφορᾶ ἑπτὰ έκδοχές όριακῆς ἔμπειρίας τῶν ιδεῶν: *περιπλάνηση, οϋτοπία, έκτοπισμός, βλασφημία, αίρεση, αλλόκοτο, ψευδολογία*. Αυτές όργανώνονται γύρω από δύο ιστορικά όρόσημα: την κατάλυση τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας (1453) και τῆ συγκρότηση ένός νέου ἔθνους-κράτους (1830). Εἶναι οί *Sternstunden* ή μάλλον *ἀκμές* τοϋ νεώτερου ἑλληνισμού. Ἐδῶ ή *ἀκμή* ἔχει τὴν ἀρχαία σημασία: τῆς κορύφωσης ποϋ εἶναι μαζί κι ἑξάντληση, πλησμονή ποϋ συνάμα ἐπιφέρει μιᾶ διαδικασία έκφυλιστική εἴτε ἀναγεννητική, πάντως μιᾶν αλλοίωση. Στις ιστορικές ἀκμές ή φυγόκεντρη ισχύς τῶν ιδεῶν αϋξάνεται, ένόσω κορυφώνονται βίαιες ἑναλλαγές ἀποσύνθεσης και σύνθεσης. Συνθῆκες έκτακτης ἀνάγκης ἑνεργοποιοϋν αϋτοσχέδιους τρόπους να σχετίζεται κανείς με τὸν ἑαυτό του και ἑναν κόσμο ποϋ ἀλλάζει ἄρδην, τρόπους ποϋ δὲν χωροϋν σὲ μετριοπαθῆ κοινωνικά συμβόλαια ή συλλογικότητες. Οί ἑξπρεσιονιστικές κλίσεις τῶν ιδεῶν ἀντανακλοϋν ὤρες κρίσιμες· κι οί φορεῖς τους ανοίγονται στὸ μέλλον παράκαιρα και ἑκκεντρα.

Μὲ ἀπασχόλησε κυρίως ἡ δυστοκία καὶ τὸ ἀνεπικοινωνήτο τέτοιων ὀριακῶν διανοητικῶν ἐμπειριῶν, ἐπιπλέον ἡ ἀνοίκεια καὶ ἀτυπικὴ τους ἐκφορά. Ἰδέες ἄρα ἀναφομοιώτες καὶ ἀκατάτακτες, ιδέες μύχιες, οἱ ὁποῖες μόνον πρόσκαιρα κάπως πέτυχαν νὰ γίνουν τρόποι ἀτομικοῦ βίου, προτοῦ ἢ μιὰ ἢ ἄλλη νεοελληνικὴ κοινότητα τὶς ἀποβάλει τελεσίδικα εἴτε ἡ ἐπίσημη διανοητικὴ ἱστορία τὶς ἀντιμετωπίσει μὲ δυσπιστία καὶ ἀμηχανία.

Γύρω στὰ 1453, ἀκμὴ πρώτη, ξεχώρισα τρεῖς τέτοιες φυγόκεντρες ἀναζητήσεις τῆς ἐλληνικότητος: τὴν *περιπλάνηση* τοῦ Κυριακοῦ Ἀγκωνίτη (Ciriaco di Ancona, 1391-1452), τὴν *οὐτοπία* τοῦ Γεμιστοῦ Πλήθωνα (1355-1452), καὶ τὸν *ἐκτοπισμὸ* τοῦ Μάρουλλου Ταρχανιώτη (1453-1500). Κατάμονοι καὶ ἀνεπίκαιροι ὁ πλάνης, ὁ οὐτοπιστῆς καὶ ὁ νοσταλγὸς ἀναγγέλλουν τὸ τέλος τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου καὶ τὴν ἔλευση τῆς νεωτερικότητος. Τόπος ὀλοένα χάνεται καὶ τόπος νέος ἀναζητεῖται στὶς ιδέες καὶ τὶς λέξεις, ὥσπου ἡ μεταιχμιακὴ ἐμπειρία ἀποκτᾷ ἀφ' ἑαυτῆς μιὰν ἀπρόσμενη σταθερότητα. Ἡ διανοητικὴ μεθόριος γίνεται ἐξαίφνης κέντρο, κι ὁ πλάνης, ὁ οὐτοπιστῆς καὶ ὁ νοσταλγὸς δὲν μποροῦν παρὰ νὰ προσμένουν. Ἕνας χαμένος ἐδραῖος βίος μοιάζει ὑπεσχημένος στὸν διαβάτη ποὺ ἀναζητεῖ ψυχικὰ καὶ ἐκφραστικὰ κανάλια ἐπιστροφῆς — μὲ τὴν κυριολεκτικὴ καὶ ἐσωτερικὴ σημασία τῆς λέξης *ἐπιστροφή*.

Σκέψη ἀταξινόμητη ὅσο καὶ μετεωρικὴ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐκφραστεῖ μὲ ὑφολογικὰ ὑβρίδια, ἐμβόλιμα στὴν κανονικότητα τῶν ἄλλων. Ἡ ἐρειπιογραφία τοῦ Κυριακοῦ, τὸ παγανιστικὸ ἱερὸ βιβλίο τοῦ Πλήθωνα καὶ ἡ ποίηση τῆς ἀνεστιότητος τοῦ Μάρουλλου ξενίζουν μὲ τὴν ἀποκοτιὰ καὶ τὴν ἔξαρσὴ τους. Σχηματίζουν ὅμως ἕναν ἀστερισμὸ (*Konstellation*) ἀνθρώπων ἀναφομοιώτων. Αὐτοὺς ἐνώνει ἡ ἐμμονικὴ ἀναζήτηση μιᾶς ὑπεριστορικῆς ἐκδοχῆς τῆς ἐλληνικότητος ποὺ συγκρούεται βάνουσα μὲ τὸν χριστιανισμό, τὸ κατεστημένο καὶ τὴν ἱστορικότητα. Εἶναι ἐντέλει αὐτὴ μιὰ ἐλληνικότητα καταδικασμένη νὰ μένει δίχως τόπο, ἀνέφικτη, καὶ μοναχικὴ.

Δεύτερο τέτοιοιον άστερισμό στή νεοελληνική ιστορία τών ιδεών έντόπισα λίγο πριν λίγο μετά τήν άκμήν του Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ καί τήν Έλληνική Έπανάσταση. Σέ αὐτόν άνήκουν ή προδρομική βλασφημία του Χριστόδουλου Παμπλέκη (1733-1793), ή αίρεση του Θεόφιλου Καΐρη (1784-1853), τὸ άλλόκοτο του Παναγιώτη Σοφιανόπουλου (1786-1856), ή ψευδολογία του Κωνσταντίνου Σιμωνίδη (1820-1867). Ὁ Παμπλέκης ένεπλάκη σέ μιάν άκραία διαμάχη που κορυφώθηκε σέ κείμενα πρωτόφαντα από άποψη ύφους καί έντασης ψυχολογικῆς· έκπροσωπεῖ στήν Έλλάδα τὸ ρεύμα που ὁ Τζόναθαν Ἴζραελ (Jonathan Israel) ὀνόμασε ριζοσπαστικὸ Διαφωτισμό (Radical Enlightenment). Ὁ Καΐρης ξεκίνησε από τὸν μετριοπαθὴ κύκλο του Κοραΐ, άντέδρασε ὅμως στήν άποτυχία του Διαφωτισμοῦ με τὸ πείραμα τῆς Θεοσέβειας. Ὁ Σοφιανόπουλος υπῆρξε εισηγητῆς του νεώτερου οὐτοπισμοῦ στήν Έλλάδα καί ὁ άνθρωπος που καθιερώνει τὸ επίθετο νεοελληνικός· τυχαίνει ὅμως νά εἶναι καί ὁ πρῶτος στοχαστῆς που συνειδητὰ προσέφυγε σέ ὅ,τι ὀνόμαζε άλλόκοτον, παράδοξον, άσύρραπτον καί άσύγκλωστον για λόγους πολιτικά άνατρεπτικούς. Έκπροσωπεῖ έναν χαμερπὴ Διαφωτισμὸ που επέμεινε σέ ρηξικέλευτους τρόπους έκφρασης ως άπάντηση στήν ὀπισθοχώρηση του μετριοπαθοῦς κοραϊκοῦ Διαφωτισμοῦ. Παμπλέκης, Καΐρης καί Σοφιανόπουλος συνδέονται ιστορικά καί φιλοσοφικά· συναφορίστηκαν άλλωστε άναδρομικά στὰ 1844.

Άλλά τὸ άλλόκοτο δέν φυτρώνει στή μιὰ μόνο ὄχθη. Εἶναι ὁ λόγος που συμπεριέλαβα στὸν ἴδιο άστερισμὸ τήν πιὸ ιδιότυπη έκδοχὴ ιστορικοφιλοσοφικῆς άρνησης του Διαφωτισμοῦ. Ὁ φιλορθόδοξος καί άντιδυτικὸς Κωνσταντίνος Σιμωνίδης υπῆρξε πλαστογράφος καί δημιουργὸς κόσμων, ένας άνθρωπος που ἐφηῦρε άκόμη καί τὸς βιογράφους του προτοῦ χαθεῖ σέ ένα κρεσέντο αὐτοφαλκίδευσης. Ἡδη στὰ 1907, ὁ σοβαρότερος φιλόλογος τῆς ἐποχῆς, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, σημειώνει τὸ άλλόκοτον καί παράδοξον τῆς περιπτώσεώς του. Ὁ Σιμωνίδης παραδόθηκε χωρὶς δίχτυ ασφαλείας στήν παραβατικὴ χρῆση του λόγου, άφιερώνον-

τας τῆ ζωῆ του σέ ἓναν σολιψιστικό πειραματισμό μὲ τὴν προσωπική ταυτότητα, τὴν παράδοση καὶ τὴν Ἱστορία πού δὲν ἔχει προηγούμενο μῆτε ἐπόμενο στὴν εὐρωπαϊκὴ ἱστορία τῶν ιδεῶν.

Ἡ διάκριση τοῦ βιβλίου σὲ δύο μέρη ἢ ἀστερισμούς ἔχει εὐρετικό μόνο χαρακτήρα. Τὰ μοτίβα τῆς μιᾶς ομάδας λανθάνουν στὴν ἄλλη καὶ τανάπαλιν. Εἶναι αὐτὰ ὁ ἀναφομοίωτος διάμεσος, ἡ μυχιότητα καὶ μοναχικότητα, ἡ νεοφάνεια καὶ πρωτοπορία, ἡ ἀντιπαλότητα ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, ἡ ἀμφισβήτηση τῆς κοινῆς λογικῆς στὸ ὄνομα μιᾶς προσωπικῆς ἐμπειρίας τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἔπειτα ἡ σύγκρουση τοῦ ἀτόμου μὲ τὸ κατεστημένο, ἡ βλασφημία, τὸ παράδοξο καὶ ἡ ἀμφιλογία. Ἀντινομικὴ ὄντως ἡ μεθοριακότητα συχνά: ὁ Πλήθων συγκρούστηκε μὲ τὸν Γεννάδιο Σχολάριο σὲ σημεῖο ὥστε ὁ δεύτερος νὰ ρίξει στίς φλόγες τὴ *Νόμων Συγγραφή*. Ὁ βλάσφημος Παμπλέκης ἀναθεματίστηκε καὶ στάλθηκε στὴν Κόλαση μὲ μιὰν αὐτοσχέδια ἐκκλησιαστικὴ ἀκολοιθία πού ἐξίσου ἀναθεμάτιζε ὅποιον ἔκρυβε ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου του. Ὁ αἰρετικός Καῖρης ἔζησε διωγμούς καὶ κατατρεγμούς πληρώνοντας μὲ τὴ ζωῆ του τὴν ἐμμονὴ στὴν αἵρεση. Ὁ οὐτοπιστὴς Σοφιανόπουλος σύρθηκε στὰ δικαστήρια χλευάζοντας ἀνελέητα τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τῆς Βαυαροκρατίας. Στὴ δὲ μοναδικὴ περίπτωση τῆς ἀντι-φιλολογίας τοῦ Κωνσταντίνου Σιμωνίδη, ἡ Ἱστορία καὶ ἡ ἀλήθεια ἔγιναν αὐθαιρέτως ὑπόθεση ἑνὸς παραβατικοῦ δημιουργικοῦ νοῦ παρά τοῦ ὅποιου κρατικοῦ, κληρικαλικοῦ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ κατεστημένου.

Τὸ ἀλλόκοτο δὲν εἶναι ἔννοια πολιτικῶς ὀρθή, μῆτε ἀνώδυνη. Ὁ φορέας τοῦ ἀλλόκοτου κινεῖται ἀναπόταμα καὶ δὲν ξενίζει ἀπλῶς — ἐνδέχεται νὰ λοξεύει ἐπίμονα θέτοντας σὲ δοκιμασία τίς ἀντοχὲς τῆς κοινότητας. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης παραπέμπει ἤδη στὴ μνησικακία, τὴν παρατεταμένη χολή (ἄλλο καὶ κότος, βλ. LSJ s.v. κότος: ὁ πολυετὴς χόλος καὶ τὴν μῆνιν ὑπερναβάς), θυμίζοντάς μας πῶς ἀλλόκοτος εἶναι κατὰ βάθος ὁ ἀνεπιθύμητος καὶ ἐναντιαῖος, ὅπωςδῆποτε ὁ ἔχων ἀσυνήθη φύσιν ἢ μορφήν, παράδοξος, διάστροφος, κακοσχημάτιστος, τερατώδης

(βλ. LSJ s.v. *ἀλλόκοτος*). Στὸ Ἐπίμετρο, ἀσχολοῦμαι μὲ τὴ φιλοσοφικὴ ὄψη τοῦ ἀλλόκοτου, συνδέοντας ἐρεθίσματα καὶ προβληματισμούς ποὺ διατρέχουν τὰ ἑπτὰ ἐπιμέρους κεφάλαια, ἐπιχειρώντας ἐντέλει τὴ θεωρητικὴ ἐπεξεργασία καὶ συνάμα σύνθεση τῶν ἰδεῶν μου.

Συνομιλώντας μὲ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ λοξίες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶχα διαρκῶς στὸν νοῦ κι ἕναν διάλογο μὲ τὴ σύγχρονη φιλοσοφία. Τὴ «σουλατσοφία» τοῦ Κυριακοῦ τὴν προσέγγισα μέσω τῆς φιλοσοφίας τῆς περιπλάνησης τοῦ Βάλτερ Μπένγιαμιν (Walter Benjamin). Στὴν περίπτωση τῆς οὐτοπικῆς φρατρίας τοῦ Πλήθωνα οἱ σκέψεις τοῦ Ἐμιλ Σιοράν (Emile Cioran) γιὰ τὴν αἴρεση οὐτοπικοῦ τύπου βρῆκαν ἀπρόσμενη ἐφαρμογὴ. Στὴν ποίηση τοῦ Μάρουλλου Ταρχανιώτη προέβηκα τὴ θεωρία τοῦ Ντενι ντε Ρουζμόν (Denis de Rougemont) γιὰ τὴν παγανιστικὴ σημασία τοῦ ιδεόπλαστου ἔρωτα. Ἐπειτα, ἡ ἐντεινόμενη ἀποξένωση τοῦ Καῖρη ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ κοινωνία μοῦ ἔγινε πιὸ κατανοητὴ χάρις στὴν προσέγγιση τοῦ Ζὰν Σταρομπίνσκι (Jean Starobinski) στὸν ἀποσυνάγωγο Ρουσσώ, ὅσο καὶ χάρις στὸν ἀνθρωπότυπο τοῦ Δὸν Κιχώτη ποὺ μελέτησε ὁ φαινομενολόγος Ἄλφρεντ Σούτς (Alfred Schutz). Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Σοφιανόπουλου νὰ αὐτοχαρακτηρίζεται *ἀλλόκοτος* ἀπέκτησε εἰδικὸ νόημα χάρις στὶς παρατηρήσεις τοῦ Φρόντ. Καὶ οἱ σιμωνίδειοι πειραματισμοὶ μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ ψεῦδος ἀποκτοῦν ἀναπάντεχη φιλοσοφικὴ σημασία στὸ φῶς τῆς ἀγωνίας τοῦ Λούντβιχ Βιττγκενστάιν γιὰ τὴν ἀπόκλιση μεταξὺ βεβαιότητος καὶ γνήσιας γνώσης.

Ὅμως γενικὴ καὶ καθοριστικὴ ἐπίδραση στὴν προσέγγισή μου στὸ νεοελληνικὸ ἀλλόκοτο ὑπῆρξε ὁ Νίτσε. Γι' αὐτὸν ἡ ἀδυναμία ὀρισμένων προσώπων νὰ βροῦν ὅτιδήποτε στὸ διαθέσιμο ἢ τρέχον «συνάλλαγμα λέξεων καὶ ἐννοιῶν»¹ ποὺ νὰ περιγράφει ἐπαρκῶς τὸν ἑαυτό τους, ἄρα ἡ ἀνάγκη γιὰ πρωτόφαντη καὶ

1. F. Nietzsche, *Unzeitgemässe Betrachtungen II: Vom Nutzen und Nachtheil der Historie für das Leben*, KSA (Colli-Montinari), 1.331.

όριακή έκφραση, αναγγέλλει τήν ἐξάντληση μιᾶς ἐποχῆς καὶ τῆς γλώσσας τῆς. Τότε ἀποκτᾷ πολιτικὴ σημασία ἢ προτροπή: «Νὰ σκέφτεστε ὡς τὸ ἔσχατο σημεῖο!».² Τὸ ἀλλόκοτο τῆς σκέψης ἀναγγέλλει τὸ γύρισμα τῶν καιρῶν. Ἡ νιτσεικὴ παρατήρηση εἶναι τόσο ἰσχυρὴ, ὥστε βρίσκει, νομίζω, ἀπρόσμενη ἐφαρμογὴ στὴ μελέτη τῆς διανοητικῆς ἱστορίας καὶ ἐνδεχομένως στὴν τρέχουσα συγκυρία ὅπου βρισκόμαστε.

Ἀναρωτήθηκα ἐὰν ὁ διάλογος αὐτὸς περιθωριακῶν καὶ μεθοριακῶν μορφῶν τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας μὲ τὴ νεώτερη καὶ σύγχρονη σκέψη ἐνδέχεται νὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ συμπεράσματα τῆς φιλολογικῆς καὶ ἱστορικοκριτικῆς προσέγγισης τῶν πηγῶν. Ὅμως ἡ διανοητικὴ ἐμπειρία ποὺ περιγράφουν ὁ Νίτσε ἢ ὁ Φρόντ εἶναι ἀρχαιότερη ἀπὸ τὴν προσπάθειά τους νὰ τὴν ὀρίσουν καὶ νὰ τὴν ἀναλύσουν: ἀκόμη καὶ ἂν ἡ περιγραφή τοῦ ἀλλόκοτου εἶναι σύγχρονη, ἡ ἐμπειρία εἶναι ἀρχέγονη. Ὁ διάλογος πηγῶν τοῦ παρελθόντος μὲ τὴ σύγχρονη φιλοσοφία δὲν εἶναι διόλου ἀναχρονιστικὸς, παρὰ ἀναγκαῖος γιὰ τὴν προσέγγιση ὅσων τῆς διανοητικῆς ἱστορίας ποὺ λανθάνουν αἰῶνες. Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὸν δοκιμιακὸ λόγο. Κατέληξα στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ φιλοσοφικὸ δοκίμιο ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ εἶναι ἐρμηνευτικὰ ἀξιόπιστο ἐργαλεῖο. Γνωρίζω πῶς μήτε ἐξαρχῆς μήτε ὅλοι θὰ συμφωνήσουν ὅτι εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ κρύβει ὁ δοκιμιακὸς λόγος τέτοιες καταγωγικὲς συνάφειες μὲ τὴν ἱστορικοφιλοσοφικὴ ἔρευνα. Μὰ ὁ λόγος ποὺ τοῦτο δὲν εἶναι προφανὲς εἶναι ὅτι τὸ δοκίμιο εἶναι ἓνα μεταξὺ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀλλόκοτο τὸ ἴδιο.

Στὴ συγγραφὴ τοῦ ἀνά χειρὰς βιβλίου σημαντικὴ ἦταν ἡ συμβολὴ τῶν ἐρευνητικῶν προγραμμάτων στὰ ὁποῖα συμμετεῖχα: ἀπὸ τὸ 2011 ὡς τὸ 2013 διετέλεσα Leverhulme Trust Early Career Fellow στὸ Centre for Hellenic Studies τοῦ King's

2. F. Nietzsche, *Also Sprach Zarathustra*, KSA (Colli-Montinari), 4.109-110.

College London. Μια ύποτροφία τῆς Γενικῆς Γραμματείας Ἑρευνας καὶ Τεχνολογίας (Πρόγραμμα «Ἐνίσχυση μεταδιδασκῶν ἐρευνητῶν») μοῦ ἐπέτρεψε κατόπιν νὰ συνεχίσω στὴν Ἑλλάδα τὴν ἔρευνα καὶ συγγραφή. Ὁλοκλήρωσα τὸ βιβλίο ὡς ἐντεταλμένος ἐρευνητῆς στὸν τομέα Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν.

Ποικίλες συζητήσεις μὲ τοὺς Peter Garnsey, Anthony Kaldellis, Πασχάλη Κιτρομηλίδη, Περικλῆ Βαλλιάνο, μὲ ὄθησαν νὰ συλλάβω τὴν κεντρικὴ ἔννοια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Οἱ φιλόσοφοι φίλοι Χαράλαμπος Μαγουλάς, Παναγιώτης Τσολιᾶς, Ἀναστάσιος Δημόπουλος, Ἡλίας Παπαγιαννόπουλος ὑπῆρξαν ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τοὺς πηγὴ ἔμπνευσης — ἰδίως ὅταν ἐνιωθα πῶς διαφωνοῦν. Ἐχωριστὲς εὐχαριστίες ὀφείλω στὸν φίλο Ἅγι Μαρίνη, ποὺ διάβασε τὸ χειρόγραφο, στὸν Μανώλη Βασιλάκη, στὴ Μελίνα Γαρμπῆ, στὴν Ἄννα Μαστρογιάννη, στὴ Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, καὶ βεβαίως στὴ Γιώτα Κριτσέλη ποὺ πίστεψε στὸ βιβλίο αὐτό.